

RIZIČNA PONAŠANJA DJECE I MLADIH

Jasminka Zloković i Sofija Vrcelj

Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet

jzlokovic@ffri.hr

svrcelj@ffri.hr

Sažetak - Stručnjaci različitih znanstvenih područja pokušavaju iznaći odgovor zašto neka djeca i mladi koji su izloženi rizičnim činiteljima ne usvajaju rizično ponašanje, za razliku od drugih koji se nalaze u istim ili sličnim okolnostima, koji im ne podliježu. Rizična ponašanja djece kao i odraslih neminovno je razmatrati u kontekstu generičkog i ekološkog modela koji polaze od osobnih crta ličnosti, kulturnog konteksta, socijalno-ekonomskog sustava, obrazovanja i drugih činitelja na mikro i makro razini. Autorice u empirijskom dijelu rada prezentiraju rezultate istraživanja o zapažanjima nastavnika osnovnih i srednjih škola, odgajatelja predškolskih ustanova i učeničkih domova o aktualnim pedagoškim problemima – rizičnim ponašanjima – djece i mladih; problemskim područjima i aktivnostima na planu primarne prevencije kao i o suradnji s roditeljima. Za potrebe istraživanja konstruiran je anketni upitnik te primijenjen na uzorku od 196 ispitanika odgojno-obrazovnih djelatnika u Republici Hrvatskoj 2007. godine. Rezultati istraživanja ukazuju na mnoštvo problema u području odgoja i obrazovanja koje je nužno temeljito istražiti te poduzeti širu društvenu akciju njihova rješavanja. Marginaliziranje problema koje se primjećuje u socijalnoj okolini pridonosi porastu rizičnih ponašanja djece (politoksikomanija, “bringe drinking”, “hook up” kultura, rizične vožnje i napuštanje škole i dr.). Rezultati ispitivanja mogu pomoći pri fokusiranju na neke prioritete u odgojno-obrazovnoj i široj socijalnoj podršci u cilju primarne prevencije rizičnih ponašanja.

Ključne riječi: rizična ponašanja, politoksikomanija, alkoholizam, rani seksualni odnosi, djeca, roditelji, učitelji, primarna prevencija

Uvod

Prosocijalno ponašanje smatra se važnim aspektom razvoja te je izučavan ne samo kod čovjeka već i brojnih životinjskih vrsta. Suprotni spektrom prosocijalnog ponašanja predstavlja društveno neprihvatljivo ponašanje, koje

prvenstveno shvaćamo kao antisocijalnu pojavu – namjernog nanošenja povrede ljudima ili vlasništvu. Međutim i mnogi problemi u djece i mladih ljudi često uslijed ignoriranja ili neprimjerene pomoći i zaštite u obitelji, školi ili široj okolini, a što je u suprotnosti sa humanim ciljevima zaštite djece, mogu izazvati različite oblike rizičnih ponašanja. Sa stajališta razvojnih teorija, djeca i mladi su posebno podložni različitim odgojnim utjecajima roditelja, vršnjaka, prijatelja, medija i drugih socijalnih sredina pa tako i brojnim oblicima moguće manipulacije i “*odvođenja*” u neki “novi” i često imaginarni “*progresivni*” svijet. Brojne situacije kojima su djeca kontinuirano izložena u obitelji i izvan nje (nepovoljni utjecaj sredine, psihosocijalni stresori) mogu mlade “pretvarati” u osobe rizičnog životnog stila (konzumacije alkohola, opijata, bježanje iz škole, rizična spolna ponašanja i dr.). Takva ponašanja predstavljaju razvojne rizike za djecu i mlade, ali i za druge osobe iz njihove sredine.

Moguće uzroke valja promatrati u kontekstu interakcije različitih psiholoških, socijalnih, ekonomskih i drugih relevantnih činitelja. Definiciju “rizičnog životnog stila” teško je precizno odrediti, a odgovor na problem neminovno moramo razmatrati u kontekstu ekološkog modela (Bronfenbrenner, 1979). Model istraživanja polazi od nekoliko razina: osobnih crta ličnosti, kulturnog konteksta, socijalno-ekonomskog sustava, obrazovanja i drugih činitelja. Termin “djeca i mladi u riziku” u znanstveno-stručnoj literaturi koristi se uglavnom kao “univerzalni” termin za osobe koje tijekom djetinjstva i adolescencije iskazuju različite obiteljske, zdravstvene, emocionalne, odgojno-obrazovne probleme, ili neke oblike poremećaja ponašanja i ličnosti (Bašić, 2000, u: Izvješću OECD-a, 2007, str.15).

Stručnjaci različitih znanstvenih područja pokušavaju iznaći odgovor na pitanje zašto neka djeca i mladi koji su izloženi rizičnim činiteljima ne usvajaju rizično ponašanje, za razliku od drugih koji se nalaze u istim ili sličnim okolnostima te im ne podliježu (takvo ponašanje usvajaju i ono im postaje životni stil) (Jessor, 1998; Uzelac, Bouillet, 2007; Bašić, 2009).

Rezultati različitih pedagoških, socioloških, javno zdravstvenih istraživanja pokazuju da djeca i mladi koji već u ranoj životnoj dobi konzumiraju alkohol (u Hrvatskoj se bilježe slučajevi desetogodišnje i dvanaestogodišnje djece alkoholičara), droge, opijate, duhan, koji bježe ili napuštaju školu, nasilni su prema sebi i drugim osobama, skloni skitnji, hazardnim igrama, ranom stupanju u intimne seksualne odnose i dr., predstavljaju populaciju izloženu mnogim rizicima kao i posljedicama za njihovo zdravlje, postignuće i ukupni razvoj. Uočavajući ove probleme i posljedice koje ih prate, (na individualnoj i socijalnoj razini), eksperti su još prije više od jednog desetljeća upozoravali roditelje, učitelje, odgajatelje i sve subjekte koji su u dnevnom kontaktu s djecom i mladima na potrebu rane primarne prevencije (Jessor, 1998). Prema službenim podacima zdravstvenih, socijalnih, odgojno-obrazovnih ustanova te izvještaja policije spektar rizičnih ponašanja djece i mladih proširuje se na

neka “nova”, primjerice – politoksikomaniju (kombiniranje različitih psihoaktivnih tvari i alkohola); brzo opijanje “*bringe drinking*”; “*hook up*” kulturu (seksualni odnos sa što većim brojem partnera); hazardne noćne utrke i rizične vožnje motornim vozilima; iskakanja i uskakanja u jureća vozila; patološka ponašanja i psiho-somatske probleme (depresija, anksioznost i dr.); poremećaje spavanja, probleme ishrane (anoreksija, bulimija); dugotrajna noćna izbiivanja, kao što se primjećuju i druga rizična ponašanja. Unikauzalnost razmatranja etiologije, primjerice nedostatak samopouzdanja ili pozitivnih modela ponašanja neminovno su zamijenjeni višedimenzionalnim promatranjem problema. Steinberg i Avenevoli (Jessor 1998), fokusirani su na školu i obitelj kao interaktivni kontekst koji utječe na rizična ponašanja mladih. Ensminger i Jount (Jessor, 1998) smatraju kako razvoj ponašanja pa tako i onih rizičnih valja promatrati kao složeni klaster osobnog i prethodnog socijalnog iskustva. Heterogeneza uzroka i interakcija činitelja je dinamičan sustav koji pretpostavlja učinkovito prepoznavanje i iznalaženje protektivnih neposrednih i posrednih čimbenika. Generički konceptualni pristup prezentira različite složene rizične i protektivne čimbenike rizičnog ponašanja djece i prihvaćanja rizičnih životnih stilova. Konceptualni pristupi primarnim preventivskim programima prilaze kao traženju kompromisa između ponašanja, zdravlja, odnosa u obitelji, s vršnjacima, prijateljima, susjedima, odnosa sa širom okolinom, osobnih odlika te “životnog opredjeljenja” (Rogers, D. E. i Boulder, E. G., u: Jessor 1998, str. 27). Detektirani protektivni činitelji zahtijevaju potporu obitelji i snažne obiteljske supervizije.

Iako izučavanje problema rizičnih životnih stilova djece i mladih nesumnjivo zahtijeva interdisciplinarni i longitudinalni pristup, Hagan kao ključ promjena s obzirom na tendenciju porasta “mladih u riziku”, smatra kako je potrebno pronaći sporazumni “jezik” koji će pomoći da postanemo obostrano senzibilni, da razumijemo mlade, ali i da zajednički iznađemo “koncepciju” u kojoj će mladost i razvoj biti obostrano međugeneracijsko obogaćivanje (Jessor, 1998, str. 9).

Demoskopska istraživanja (BAT-Forschungsinstitut, Hamburg) ukazuju i na tendenciju sve manje roditeljske uvjerenosti u obvezi “prenošenja” svojoj djeci vrijednosti koje su bile za njih od bitnog značaja (Hoblaj, 2007, str. 311). Razmatrajući pitanja “odgoja i obrazovanja za vrijednosti” u kontekstu vrijednosno usmjerenog društva navodimo jedno od razmišljanja učenika koji je u svome maturalskom radu koji je tematski očigledno neposredno ili posredno bio fokusiran na neke aspekte odnosa u obitelji napisao “*Sadašnja generacija roditelja je preslaba da djecu osposobi za život!*” (Hoblaj, 2007, str. 312). Ovo je, čini se, samo jedan u nizu pokazatelja “moralnog bankrota” roditelja kao prvih osoba koje imaju obveze (i prava) da u nizu mnogih funkcija na djecu “prenose” odgojne i moralne vrijednosti. Kako roditelji ne moraju, a često i nemaju društveno prihvatljive vrijednosti, strukturalno-funkcionalni teoretičari

velike nade polažu na školu, koja će učenicima dati “univerzalne” vrijednosti i u značajnoj mjeri harmonizirati partikularne vrijednosti koje učenici dobivaju u obitelji. Kritike koje se upućuju nekim roditeljima za nedovoljno učinkovito ispunjavanje osnovnih funkcija roditeljstva dijelom su opravdane. Međutim, roditeljstvo kao “ulogu” valja promatrati u kontekstu dnevno promjenjivih “društveno vrijednosnih” zbivanja te vanjskih i unutarnjih stresova koji utječu na njihovo funkcioniranje.

Kultura odgovornosti prema djeci na različitim područjima njihova razvoja ne mimoilazi niti školu kao sve više “odgojno neutralnu”. O potrebi redefiniranja trenutno disproporcionalnih odnosa između “obrazovnih” i “odgojnih” zadaća škole zaključuje se i prema jednoj UNESCO-voj procjeni obrazovanja u 21. stoljeću (Delors, 1998, str. 58). Smatra se kako općenito gledano sustav odgoja i obrazovanja valja i sadržajno usmjeriti na neke temeljne humane vrijednosti. U skladu s navedenim odgoj zdrave, sretne, odgovorne te uspješne djece i mladih zasigurno je jedan od najhumanijih ciljeva i zadaća obitelji i škole.

Odgojna devalvacija škole postala je globalni problem jer, čini se, kako postoji vjera u izgradnju “društva znanja” bez temeljnih vrijednosti poput odgovornosti, solidarnosti, moralnosti i svih onih vrijednosti u kojima je dominantno “biti”. Razvoj identiteta neke osobe zahtjeva višeslojnu identifikaciju-globalnu, nacionalnu, društvenu, spolnu te individualnu (koja se često ističe kao primarna). Takva općeprihvaćena gledišta podržava koncepcija obrazovanja poznata kao “*culturally responsive pedagogy*” koja vodi računa o jeziku, tradiciji i kulturi u kontekstu individualno-nacionalno-globalno. Reforme obrazovanja trebaju biti usmjerene na stvaranje školske svakodnevice u kojoj se integriraju različite kulture, jezici, religije, sposobnosti i iskustva. Ovakvi i slični događaji predstavljaju velike izazove pokretače obrazovnih politika a posljedično tome i za nastavnike.

Metodologija istraživanja

Cilj istraživanja je ispitati percepciju nastavnika i odgajatelja o aktualnim pedagoškim problemima djece i mladih, rizične oblike ponašanja, njihovu incidenciju, te intenzitet. Utvrditi postoje li programi primarne prevencije rizičnih ponašanja, načine i oblike njihova provođenja te suradnju s roditeljima.

Rezultati ispitivanja mogli bi pomoći pri fokusiranju na neke prioritete u odgojno-obrazovnoj i široj socijalnoj podršci u cilju primarne prevencije rizičnih ponašanja.

Uzorak: Ispitivanje je provedeno na 196 ispitanika (predškolski odgajatelj, 32; nastavnici osnovne 89 i srednje škole 66; odgajatelji učeničkih domova, 8 i odgojnog centra 1). Ispitanici su djelatnici odgojno-obrazovnih ustanova koje se nalaze na području Ličko-senjske županije (31%), Grada Zagreba (26%),

Primorsko-goranske (7%), Splitsko-dalmatinske (6%), Istarske (4%), Bjelovarsko-bilogorske (4%) i Međimurske županije (3%).

S obzirom na spol u istraživanju je sudjelovalo 82,6% žena (N=162) i 17,4% muškaraca (N=34), što ukazuje na pojavu "feminizacije" prosvjetne struke, a koja se uočava već duži niz godina.

Radno iskustvo podijelili smo na nekoliko kategorija: dugogodišnje iskustvo u struci (21- godina i više, 43% ispitanika); od 11-20 godina (31%); od 2-10.godina (24%); pripravnik-početnik (7,7%). Dulje radno iskustvo u struci mogli bismo smatrati jednim u nizu relevantnih mogućnosti za objektivnijim neposrednim opažanjem nastavnika ili odgajatelja različitih "rizičnih" ponašanja djece i mladih. Svi ispitanici bili su sudionici stručno-znanstvenog skupa ("Inovacije u učinkovitijem odgojno-obrazovnom radu", Lovran 8-10. studenog 2007. godine). Prema prezentiranom dizajnu uzorka vidljivo je kako on predstavlja prigodni uzorak pa prema okviru uzorka i njegovom nacrtu rezultati se ne namjeravaju prezentirati kao generalizirana pojava, već se odnose samo na ispitanu skupinu u određenom vremenu.

Kako nepokrivene jedinice (*engl. non respons*) iznose 124 ispitanika ili 38,7% (sveukupno je bilo 320 sudionika) ovaj uzorak možemo smatrati subuzorkom ciljane populacije što upućuje na moguću pristranost rezultata te onemogućuje donošenje mogućih predikcija. Unatoč navedenom, smatramo kako rezultati istraživanja predstavljaju vrijedan doprinos aktualizaciji delikatne i kompleksne problematike rizičnih ponašanja djece i mladih. Također, otvaraju se i mnoga pitanja o marginaliziranju odgojne uloge obitelji i škole, što upućuje na nužan nastavak istraživačkog rada uz primjenu opservacijskih skala. Subuzorak ispitanika koji su odbili ili izbjegli sudjelovati u istraživanju također zahtijeva ispitivanje ove pojave koja se uočava kao problem i u mnogim drugim ispitivanjima. Uzroci bi se mogli interpretirati na različite načine: od prezasićenosti ispitivanjima kad se u praksi tako malo poduzima kako bi se problemi riješili; ignoriranja i nezainteresiranosti za probleme djece i mladih; niskog ugleda profesije, negativne selekcije nastavnog kadra i sl. Rad ukazuje na niz problema u području odgoja i obrazovanja koje je nužno znanstveno istražiti te poduzeti širu društvenu akciju u cilju stvaranja kvalitetnijih uvjeta za postizanje proklamiranog društva znanja.

Metoda: Za potrebe istraživanja konstruiran je anketni upitnik za nastavnike i odgajatelje "Prevenција rizičnih ponašanja djece i mladih – odgojna uloga obitelji i škole". Upitnik obuhvaća 14 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa. Na temelju odgovora i procjene ispitanika pokušali smo prikupiti podatke koji su u skladu s postavljenim ciljevima istraživanja.

Rezultati istraživanja i rasprava

U ovome radu iznosimo deskriptivne rezultate istraživanja koji ukazuju na mnoge probleme u odgojno-obrazovnoj praksi. Rezultati mogu pomoći u stva-

ranju daljnjih sadržaja i aktivnosti namijenjenih djeci, mladima, roditeljima, nastavnicima i odgajateljima na različitim problemskim područjima primarne prevencije rizičnih ponašanja.

Socijalno neprihvatljiva ponašanja djece i mladih – zapažanja ispitanika

Odgovorima ispitanika na pitanje: *Smatrate li da je trenutno u odgojno-obrazovnoj praksi nekim problemima djece i mladih ljudi potrebno posvetiti posebnu stručnu i širu socijalnu pozornost*, detektiraju se neki kompleksni problemi djece i mladih kojima je bezuvjetno potrebno posvetiti stručnu, znanstvenu i neminovnu širu socijalnu pozornost.

Odgovori ispitanika (N=196) su rangirani prema dobivenoj frekvenciji (Tablica 1).

Adolescencija je životni period “ranjivosti” i mnogih rizika kao i vrijeme kada mladi na različite načine pokušavaju uspostaviti “neovisnost” od svojih roditelja - rano stupanje u seksualne odnose, konzumiranje duhana, alkohola, opijata, bijeg od roditelja (i nastavnika) kao što se zamjećuju i druga rizična ponašanja kojima se krše društvene norme i razvijaju negativne posljedice kod djece i adolescenata. Mnogi problemi koje u ovome radu ističemo nisu speci-

Tablica 1. Rizična ponašanja djece i mladih - zapažanja ispitanika

RIZIČNA PONAŠANJA DJECE I MLADIH – zapažanja učitelja	Rang	N	%
Rana seksualna aktivnost / ili seksualizirano ponašanje nepri- mjereno dobi	1	158	80,6
Konzumiranje alkohola	2	118	60,2
Konzumiranje droga	3	98	50,0
Nezainteresiranost za školu, obaveze ili postignuće	4	96	49,0
Dokoličarenje – ne osmišljene “životne” aktivnosti	5	94	48,0
Nasilje nad vršnjacima	6	92	46,9
Sklonost rizičnoj vožnji motornih vozila	7	84	42,9
Loše prehrambene navike (neredovita, nekvalitetna ishrana, odbijanje obroka, suplementi)	8	76	38,8
Pušenje duhana	9	72	36,7
Nasilje nad odraslima (roditeljima, nastavnicima ili drugim osobama)	10	70	35,7
Izbjegavanje i bježanje s nastave / iz škole	11	68	34,7
Obiteljski problemi	12	66	33,7
Sklonost hazardnim igrama (kladionice, kockarnice...)	13	64	32,6
Dugotrajna noćna izbivanja	14	60	30,6
Trajno ili dugotrajno napuštanje škole	15	16	8,2

fikum Hrvatske, već usporedivi s nekim Europskim zemljama od kojih nam je najbliža Slovenija. Stoga neke od dobivenih podataka ovim istraživanjem uspoređujemo sa službenim podacima koji se odnose i na Sloveniju (Modić, 2002; Boben-Bardutzky i sur., 2009 i dr.). Usporedivost podataka upućuje nas na zaključak o potrebi ne samo multidisciplinarnog pristupa problemima djece i mladih, već međunacionalnih odgovora i strategija njihove zaštite.

Rano stupanje djece i mladih u seksualne odnose

Veliki broj ispitanika u našem ispitivanju na prvom mjestu rizičnih ponašanja ističe problem rane seksualne aktivnosti i preuranjenog seksualiziranog ponašanja maloljetnika (80,6%).

Rezultati međunarodne studije “Ponašanje u vezi sa zdravljem djece školske dobi” (2001/2002) (Kuzman i sur. 2004, str. 62) na uzorku 4.397 djece iz 36 zemalja, u dobi od 11. do 15. godine života pokazuju porast sve mlađe djece koja stupaju u rane intimne odnose. U Hrvatskoj u životnoj dobi od 15. godina seksualno aktivnih bilo je 23.2% dječaka i 9.7% djevojčica. Uočljiva je razlika seksualne aktivnosti s obzirom na spol. Između ostalog može se postaviti i pitanje “iskrenosti” ispitanika (hvalisanje dječaka, prikrivanje iskustva djevojčica), ali i pitanja o “vrsti” (i posljedicama) rizičnih seksualnih usluga koje seksualno “aktivni” dječaci eventualno koriste. Prema istom izvoru 25% seksualno aktivnih petnaestogodišnjaka prakticira seks bez zaštite od trudnoće.

Spolno zdravlje mladih je uglavnom “zanemarena” tema i uočava se kao problem mnogih sredina. Prema podacima za Sloveniju prosječna starost djece pri prvom spolnom odnosu bila je 14,4 godina za djevojčice i 14,3 godina za dječake. Kontracepcijska sredstva je pri zadnjem spolnom odnosu upotrebljavalo nešto više od polovice petnaestogodišnjaka (*Ministarstvo za delo, družino in socialne zadeve*, 2006).

Jedna od “novih” pojava u seksualnom ponašanju sve mlađih je i “hook up” kultura – “uloviti” što veći broj partnera za seksualne odnose u kojima nema nikakve međusobne obaveze niti osjećaja (!).

S obzirom na mnoge rizike koji slijede iz sve ranije seksualne aktivnosti nesumnjivo je kako su informativna, savjetodavna te općenito odgojna i zdravstvena uloga roditelja i nastavnika bitne u sustavnoj primarnoj prevenciji rane i rizične seksualne aktivnosti djece (adolescentne trudnoće, spolno prenosive bolesti, AIDS...). Međutim, osim nekih neuspjelih pokušaja u uvođenju nastavnih programa seksualnog odgoja, uglavnom u pedagoškoj praksi ne zamjećuju se primjereni “vremenu” i potrebama djece sadržaji kojima bi se djeci i mladima adekvatno pomoglo u shvaćanju važnosti po njihovo zdravlje i razvoj izbjegavanje preuranjenih i rizičnih seksualnih odnosa kao “znak odraslosti” i “samodokazivanja”. Ranom stupanju u seksualne odnose valja posvetiti posebnu stručnu pozornost (pedagoga, psihologa, liječnika, sociologa i dr.). Bu-

dući da se radi o djeci koja se nalaze u riziku ranih trudnoća koje često prati nezrelost za brigu o sebi i vlastitom djetetu, napuštanja adolescentne majke od strane partnera ili vlastite obitelji, majčino napuštanje djeteta ili školovanja (ponekad i jedno i drugo), egzistencijalni kao i mnogi drugi problemi.

Politoksikomanija i "bringe drinking" - djeca i mladi konzumenti duhana, alkohola, droga

Unatoč mnogim pokušajima jedinstveni odgovor o uzrocima ovisništva do danas nije pronađen. Moderne studije "djece u riziku" razvijaju teorije koje govore o životnom usmjerenju djece te o progresiji rizičnih ponašanja s obzirom na međusobnu identifikaciju koja se pojavljuje između vršnjaka ili odraslih.

Prema rezultatima našeg ispitivanja u svojoj neposrednoj okolini nastavnici i odgajatelji uočavaju problem konzumiranja alkohola (60,2%) i droga (50,0%) kao pojave s tendencijom daljnjeg porasta. Starosna granica prvog kontakta sa sredstvima ovisnosti spušta se sve niže i to prema "starijem" osnovnoškolskom uzrastu. U Hrvatskoj dob djece u kojoj se najčešće poseže za alkoholom je od 12. do 14 godine života (osnovna škola!). S konzumiranjem alkohola 20% djece počinje do 15. godine (Kuzman i sur. 2004, str. 42). Međunarodna studija ESPAD (*European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*) provedena 2003. godine je pokazala, kako je u Sloveniji porast konzumiranja alkohola među mladima u porastu kao posljedica pozitivnog stava društva prema alkoholu. Trećina anketiranih izjavila je kako su svoje prvo alkoholno piće popili u 11 godini života (*Ministarstvo za delo, družino in socialne zadeve*, 2006). U anketama koje su se provodile u slovenskim Centrima za prevenciju i liječenje ovisnika ustanovljeno je kako je već prije petnaeste godine života počelo uzimati neku od zabranjenih droga 40% mladih, a do 18 godine 80%. Prosječna starost slovenskih mladića i djevojaka bila je 16,5 godina (Žigon, 1998).

U suvremeno vrijeme primjećuje se i pojava politoksikomanije kod mladih koji koriste i kombiniraju različite psihoaktivne tvari: *alkohol; kanabinoide; opijate; hipnotike i sedative; stimulanse centralnog nervnog sistema; halucinogene (cfs, ekstazi, mdma...); isparljive rastvarače (ljepila, benzin, boje, lak...)*. K tome najnoviji trend među mladima je i tzv. "bringe drinking" - glavni je cilj napiti se što brže. U roku od svega pola sata konzumira se pola do litre žestokog alkoholnog pića (!). Teške i moguće smrtne posljedice uslijed opijanja djece i mladih nadasve predstavljaju izrazitu opasnost za njihov razvoj.

Prema ispitivanjima Zavoda za javno zdravstvo Republike Hrvatske o osobama konzumentima droga i alkohola glavnim povodom početka uzimanja droga osobe u sustavu liječenja navodile su (Tablica 2):

I maloljetnici su kao glavne razloge početkom konzumiranja nekog od psihoaktivnih sredstava navodili: socijalni pritisak vršnjaka (27,7%) i znati-

Tablica 2. Osobe liječene zbog zlouporabe droga u 2007. godini prema glavnom povodu početka konzumiranja (Izvor podataka Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2007, str.19.)

Glavni povodi	Zlouporaba opijata	%	Zlouporaba neopijata	%	Ukupno broj	%
1. Znatiželja	1146	21,5	474	31,5	1620	23,7
2. Utjecaj vršnjaka	1546	29,0	383	25,4	1929	28,2
3. Zabava	592	11,1	209	13,9	801	11,7
4. Želja za samopotvrđivanjem	340	6,4	119	7,9	459	6,7
5. Dosada	521	9,8	137	9,1	658	9,6
6. Psihički problemi	650	12,2	95	6,3	745	10,9
7. Problemi u obitelji	434	8,1	63	4,2	497	7,3
8. Neznanje o štetnim posljedicama	77	1,4	16	1,1	93	1,4
9. Problemi u školi	22	0,4	9	0,6	31	0,5
Sveukupno	5328	100,0	1382	100,0	6833	100,0

želju (24,2%) (Hrvatski zavod za javno zdravstvo 2007). U nužnom višedimenzionalnom pristupu problemu pozornost valja usmjeriti i na neke neprijemljive obiteljske odnose (slabi odnosi s roditeljima i odsutnost emocionalne topline, konflikti, slaba povezanost s obitelji i sl.). Veliki je broj djece tijekom 2007. godine (444) posegnulo za teškim drogama pokušavajući “riješiti” ili “zaboraviti” na obiteljsku svakodnevicu. Podaci se odnose na slučajeve djece u sustavu liječenja pa su tamne brojke zasigurno puno veće. U obzir valja uzeti i činjenicu o velikom broju maloljetnika koji svakodnevno konzumiraju različite vrste alkohola.

Problem alkoholizma, prekomjernog pijenja i zlouporabe alkohola smatra se sve raširenijim u općoj populaciji, a čini se da dobiva i pandemijske razmjere. Više od 260.000 osoba u Hrvatskoj su alkoholičari, a svake godine u Hrvatskoj se “regrutira” i 8.000 novih alkoholičara. Ovim slučajevima valja pridodati i još oko 1,2 milijuna ili 30% stanovništva Hrvatske koji prekomjerno piju (Čupać-Marković, 2008, str.1).

Neki podaci koji se odnose na teritorijalno bliske nam Europske zemlje također upućuju na zaključak o mogućoj prevenciji nekih uzroka ovisnosti mladih, kao što je to radoznalost, dosada i sl. Jedno od ispitivanja koje se provodilo 2007 godine u Sloveniji pokazuje kako mladi prvi put drogu konzumiraju iz radoznalosti (42 %), slijedi želja za zabavom (39 %), dok njih 3,4 % ciljano – namjerno poseže za pijanstvom (www.raziskave-o-uporabi-dovoljenih-in-prepovedanih-drog-med-mladimi-v-mestni-obcini-novo-mesto). Zabava je važna komponenta našeg života, međutim činjenica je da postoji beskrajno mnogo zdravih načina zabave te da tjelesna i psihička omamljenost to zasigurno nije.

Pomoć mladima da “otkriju” zdrave načine zabave je realna, međutim ponekad i sami roditelji, odgajatelji, nastavnici odabiru “lakše” “putove odgoja” – ignoriranje problema djece i vlastite uloge u njihovu odgoju.

Međutim, govoriti o prevenciji alkohola i droga, a činiti ih istovremeno lako dostupnima, te više socijalne pozornosti posvećivati prostoru u promicanju i toleranciji konzumiranja alkohola, nego kulturi ne pijenja čini se u najmanju ruku licemjernim. Tako i sportska zbivanja (kao nekadašnji simbol zdravlja i “neporočnosti”) postaju sve više “terenom” za promicanjem poruka – “nema sporta ni zabave bez alkohola”, a nacionalni simboli koriste se u promicanju industrije alkohola, posebice piva, bez jasne i nedvojbene reakcije svih nadležnih osoba i institucija.

Nezainteresiranost i napuštanje škole

U velikom broju ispitanici (49%), upozoravaju na problem nezainteresiranosti djece i mladih za školu, školske obaveze i postignuće što nerijetko rezultira duljim ili trajnim napuštanjem daljnjeg školovanja. Ovo se posebice odnosi na srednjoškolsku populaciju. Neki mladi ljudi obrazovanje ne smatraju kao vrijednost i životni cilj. Uz nedostatak pozitivne podrške obitelji i škole mladi koji su napustili školu visoko su rizična populacija. Mnogi počinju (ili su već i otpočeli) eksperimentirati s alkoholom, drogom i ulaze u svijet delinkvencije. Bježanje iz škole smatra se velikim problemom djece i mladih (55,2%), kao i agresivno ponašanje u školi (31,0%), na javnom mjestu (29,5%), uživanje marihuane ili hašiša 27,6%), te nasilje u obitelji (23,6%). Zabrinjavajući je i podatak da u Hrvatskoj ima više učenika koji ne vole školu nego što je to slučaj u drugim zemljama. Samo 26% 11-godišnjih djevojčica koje su bile obuhvaćene ispitivanjem (Kuzman, 2004, str. 22) navelo je da jako voli školu, kao i 17% dječaka iste dobi. Što su stariji, odnosno dulje u školi sve ju manje “vole” (trinaestogodišnjaci - 9% djevojčica i 5% dječaka voli školu). Dvije godine starije djevojčice i dječaci u istom i vrlo malom broju (6%) izjavljuju da vole školu.

Preopterećenost školskim obavezama i “neatraktivnim” nastavnim sadržajima koji često “izlaze iz životne upotrebljivosti”, kao i rigidno-tradicionalni načini njihova prezentiranja, marginalizirane odgojne uloge škole i odgojno neutralna škola, samo su neki od mogućih razloga zbog kojih zabrinjavajuće veliki broj djece i mladih u vremenu neminovnog cjeloživotnog obrazovanja, “ne voli” školu ili je napušta. Rezultati ukazuju između ostalog na potrebu za značajnim promjenama u pristupu poučavanju i komunikaciji s djecom i mladima. Pozornost valja posvetiti i činjenici da je u 2006. godini čak 24,1% 15.godišnjaka iz zemalja članica EU pokazalo “niske sposobnosti u čitanju” što je značajan porast u odnosu na 2000. godinu (21%). Ovo je jedan u nizu ozbiljnih problema budući je pismenost ključna za nastavak cjeloživotnog učenja (Figel 2008, str.1), te optimalnog funkcioniranja u životu. Napuštanje ško-

lovanja je problem i u susjednoj Sloveniji, što se odnosi na 6 do 10% učenika posebno onih koji pokazuju školski neuspjeh. Na razini srednjoškolskog obrazovanja napuštanje škole je veće posebno u strukovnom obrazovanju. Općenito gledano problem učenika koji napuštaju školu i školovanje može slijediti kako iz nezainteresiranosti za obrazovanjem i postignućem, tako i pitanja koja se mogu postaviti u svezi kvalitete odgoja i obrazovanja i kompetentnosti onih koji ga provode.

Rizične vožnje maloljetnika

Mnoga djeca (često između 14 i 17 godine života) kao “modni” trend i znak da su socijalno “in” odabiru visoko rizične stilove ponašanja uključivši i rizičnu vožnju (motorkotača, automobila). Uspoređujući ih sa starijim vozačima mladi ne samo da voze mnogo brže, već preferiraju stil riskantnih pretjecanja, odabiru nagle i brze te nedovoljno promišljene poteze (Williams, A. F. i sur. 1996, u: Jessor, 1998). Kada se takva ponašanja dovedu u vezu sa činjenicom o vozačkom neiskustvu i reduciranim sposobnostima u prepoznavanju visoko rizičnih situacija, konzumiranjem alkohola ili droga rezultat je veliki broj nastradalih maloljetnika ili tek punoljetnih osoba (isto). Ovo je pojava koja je i u nas u posljednje vrijeme postala predmetom ne samo rasprava o društveno neprihvatljivom ponašanju već nažalost i dnevnih crnih kronika. Istovremeno prometne nesreće koje su jedan od vodećih uzroka smrtnosti djece i mladih ljudi danas se smatraju preventibilnim smrtima. Naime, na njih se može utjecati odgovarajućim odgojnim i zdravstvenim mjerama.

Mišljenje ispitanika o etiologiji rizičnih ponašanja djece i suradnji s roditeljima

S obzirom na etiologiju rizičnih ponašanja djece ispitanici su u nizu odgovora (koji se odnose na obitelj, okolinu, samo dijete) smatrali da je to prvenstveno uslijed: 1) toleriranja društva asocijalnih i nemoralnih ponašanja (70,4%); 2) neusvojenih vještina pozitivne komunikacije (67,3%); 3) izostanka svakodnevne primjerene brige roditelja o djeci (55,1%), 4) marginaliziranja odgojne uloge škole (48,0%), 5) skretanja pozornosti djece na sebe i svoje probleme (48%). Međusobni pritisak vršnjaka na rizično ponašanje uzrokom problema smatra 42,9% ispitanika. Veliki broj ispitanika navodi da uzroke problema valja pronalaziti u lošim međusobnim odnosima u obitelji (36,7%), kao i u podržavanju i odobravanju roditelja rizičnih ponašanja djece (30,6%). Neki ispitanici misle da su djeca i mladi neinformirani o posljedicama rizičnih ponašanja (26,5%).

Veliki je broj ispitanika koji su odgovorili kako suradnja između roditelja i učitelja izostaje (26,6%), niti je loša niti dobra (23,5%); uglavnom dobra (27,6%), vrlo dobra (15,8%), dok svega 6,2% učitelja i odgajatelja izjavljuje da su s roditeljima uspostavili izuzetno dobru suradnju. U kraćem obrazlože-

nju ispitanici su navodili mišljenje o razlozima izostanka ili dobre suradnje s roditeljima koje s obzirom na ograničenost prostora u ovome radu nismo u mogućnosti navesti. Međutim i prema nekim podacima koje nalazimo u susjednoj Sloveniji čini se da roditelji ne iskorištavaju dovoljno osobne mogućnosti u prevenciji ovisnosti i rizičnih ponašanja djece, te da odgoj djece koji bi se trebao provoditi u obitelji prebacuje se na školu (2007, www.raziskaveo-uporabi-dovoljenih-in-prepovedanih-drog-med-mladimi-v-mestni-obcini-novo-mesto).

Prevenzijski programi – sadržaji, oblici rada i prioriteti u pedagoškoj praksi

U odnosu na problemsko područje programi prevencije nasilja (41,0%) nešto su više zastupljeni. Budući u praksi uglavnom izostaje njihova evaluacija, a istovremeno sve više je službenih podataka o nasilju nad djecom i među djecom teško je diskutirati o njihovoj učinkovitosti.

Ostala područja prevencije prema izjavama ispitanika zastupljena su u mnogo manjem broju - prevencija ovisnosti 34,7%; vještine komunikacije 18,4%; sigurnost u prometu 3,06%; dječja prava 0,51%; neki drugi prevenzijski programi 1,02%.

Dobiveni rezultati ukazuju na izostanak provedbe istovremeno više različitih prevenzijskih programa i to posebice u pojedinim odgojno-obrazovnim ustanovama i županijama. Ovo bi između ostalog moglo upućivati kako se pojedini primarno-prevencijski programi počinju provoditi kada se problemi pojave, što zasigurno umanjuje njihovu namjenu i učinkovitost. Oblici rada koje ispitanici najčešće primjenjuju ukazuju na predavački i formalni frontalni tip rada (61,2%), dok se oni oblici koji se pokazuju u neposrednoj praksi učinkovitijima pojavljuju rjeđe (radionice za učenike i roditelje 46%; savjetodavni rad (individualni i skupni); 42,9%; multimedijiski materijali 32,7%; krizno-intervencijske aktivnosti (policije, liječnika i dr.) 23,5% i neki drugi oblici rada (0,5%).

Usljed poteškoća na koje nastavnici i odgajatelji nailaze (neupotpunjenost stručno-razvojnih službi 80%, nemotiviranost suradnika 66%; mišljenje o neučinkovitosti postojećih preventivnih programa 46%; preopterećenost nastavnika/odgajatelja brojnim administrativnim poslovima 22%, veliki broj ispitanika, njih 73% izjavljuje kako imaju osjećaj vlastite nemoći te općenito osjećaj indiferentnosti društva prema djeci (72%). Valja upozoriti kako se u mnogim domaćim istraživanjima iz područja društveno-humanističkih znanosti iznose upravo ovi problemi (Kuzman, Katalinić, 2004; Ajduković i sur., 2008; i dr.). Sukladno navedenom, a s obzirom na višegodišnji kontinuitet bilo bi realno i humano iste otkloniti ili barem svesti na najmanje moguću razinu te spriječiti njihov porast.

Zaključna rasprava

Obitelj i “škola” (odgajatelji, nastavnici, pedagozi, psiholozi) imaju prema djeci jednu od glavnih odgojnih zadaća – pružiti im potporu u njihovom sazrijevanju, prepoznavanju njihove autonomne ljudske vrijednosti i omogućiti im da razviju svoje pune potencijale. Jedna od odgojnih funkcija je i osposobiti ih da osim zajednički i “samostalno” prevladaju “rizične izazove”. Djeci i mladima tijekom dugog vremenskog perioda potrebna je “stvarna”, a ne “formalna” potpora obitelji, odgajatelja, nastavnika, ali i šire socijalne okoline. Formalni pristup problemu često “zamagljuje” stvarno stanje pa tako i o tome da je primarna prevencija u odgoju i obrazovanju uglavnom zadovoljavajuća, dok se stvarni problemi djece i mladih u velikom broju ne sprječavaju, nakupljaju ili se intervenira tek na tercijarnoj razini prevencije.

Problemi djece i mladih koji se detektiraju rezultatima ovog istraživanja potvrđuju i službene statistike zdravstvenih, socijalnih, policijskih i odgojno-obrazovnih ustanova. Sve značajnije mjesto u rizičnim ponašanjima danas zauzimaju poremećaji i bolesti povezane s određenim navikama i stilovima življenja (prekomjerno konzumiranje alkohola, pušenje duhana te uživanje psihoaktivnih droga, rizično seksualno ponašanje i spolno prenosive bolesti, neadekvatna tjelesna aktivnost, neadekvatna kvaliteta prehrane, poremećaji uzimanja hrane te teške posljedice prometnih nesreća), psihosocijalni problemi (samoubojstva i duševni poremećaji).

Ispitanici koji s djecom i mladima provode značajan dio dnevnog vremena u školi (vrtiću, domovima, školama) činiteljima koji potiču rizična ponašanja u djece nadasve smatraju - toleriranje društva rizičnih i nemoralnih ponašanja; izostanak svakodnevne primjerene brige roditelja o djeci; izostanak pozitivne komunikacije među vršnjacima kao i marginaliziranje odgojne uloge škole od strane gotovo svih socijalnih razina.

Istovremeno suradnja roditelja i škole iz različitih razloga u velikom broju izostaje, a ovo se za razliku od djece predškolskog uzrasta posebice odnosi na roditelje “starije” djece (osnovne i srednje škole). Razlozi koje ispitanici navode zahtijevaju neminovno redefiniranje i aktualiziranje važnosti “stvarnog” partnerstva sa roditeljima čemu bi zasigurno pridonio ekspertni pristup trenutnom stanju i iznalaženju rješenja primjerenih potrebama djece i odraslih. Ustav RH roditeljima određuje nezamjenjivu ulogu u odgoju i poticanju razvoja djece, ali isto tako obavezuje društvo na uspostavljanje odgovarajućeg sustava potpore obitelji. Uvjeti za odgojem djece danas su specifični i zahtijevaju poticanje i razvijanje kulture obrazovanja roditelja i odgovornog roditeljstva.

Stanje koje se uočava u pedagoškoj praksi i problemi koje ispitanici navode u neposrednom odgojno-obrazovnom radu s djecom i mladima u velikom broju su logističke prirode te predstavljaju “moralni alarm” svima onima koji su aktivni sudionici u životu djece i mladih (roditelji, odgajatelji, nastavnici, pedagozi, psiholozi, liječnici, pravnici, kreatori obrazovne politike, političa-

ri). Iako se u Nacionalnoj strategiji za mlade, RH (2006-2012) navode mnogi relevantni sadržaji, izvoditelji i "precizno" vrijeme realizacije aktivnosti, evidentna je razlika između deklarativne i stvarne kompleksne životne situacije u kojoj se nalaze mnoga djeca i mladi. Budući da se radi o problemima koje se uočava više godina za redom (s trendom porasta), objektivističko-tehnokratski umjesto humanističko-razvojni pristup problemima, zdravlju, postignuću i životima djece čini se da im ne poručuju kako su vrijedni našeg truda i vremena, a socijalna okolina prioritete kao da iznalazi izvan ciljeva povećanja kvalitete i perspektive života mladih.

Poboljšanje kvalitete i perspektive života mladih, poboljšanje stručnosti specifičnih edukacijskih programa primarne prevencije rizičnih ponašanja usmjerenih prema djeci i mladima, ali i roditeljima, nastavnicima i odgajateljima te organiziranje učinkovitog sustava za rano prepoznavanje simptoma i otkrivanje rizičnih ponašanja jedan je od zahtjeva pred kojim se nalazi i suvremena pedagogija.

LITERATURA

- Ajduković, M., Ručević, S., Šincek, D. (2008). Istraživanje rasprostranjenosti rizičnog i delinkventnog ponašanja djece i mladih u urbanim sredinama – dodatni poticaj za ciljanu prevenciju. *Dijete i društvo*, vol. 10, br. 1-2, str.27-47.
- Bašić, J. (2009). *Teorije prevencije: prevencija poremećaja u ponašanju i rizičnih ponašanja djece i mladih*. Zagreb: Školska knjiga.
- Boben-Bardutzky, D., Boben, D., Čebašek-Travnik, Z., Levačić, M., Sorko, N., Zorko, M., Radovanović, M. (2009). *Odraščanje: z ali brez alkohola*. Ljubljana: Društvo Žarek upanja.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Buljan-Flander, G. (2003). *Nasilje među djecom*. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, Ministarstvo prosvjete i športa, str. 4-39.
- Cupać-Marković, I. (2008). Sve više alkoholičarki. (www.novolist.hr), 21.06. 2008.
- Delors, J. (ur) (1998). *Učenje. Blago u nama. Izvješće UNESCO-a i Međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće*. Zagreb: Educa.
- European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD) (2003). Dostupno na: www.espad.org/espad-reports
- Figel, J. (2008). Sve je više nepismenih tinejdžera. T-portal, 11.07.2008.
- Golob, J., Burger, M., Faletič, M. (2006). *Problematika Drog V Sloveniji I in II.del*. Ljubljana: Državni svet RSlovenije, Mojrepro d.o.o.
- Hoblaj, A. (2007). *Odgoj i obrazovanje za vrijednosti u kontekstu vrijednosno usmjerenog društva*. U: Maleš, D. (ur.), *Dijete i društvo*, časopis za promicanje prava djeteta. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, vol.9, br.2, str. 311-332.

- Izvjješće o osobama liječenim zbog zlouporabe psihoaktivnih droga u Hrvatskoj (2007). Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo i Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi RH.
- Jessor, R. (1996). Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action. In: D.E. Rogers i E. Ginzburg (ed.) *Adolescents at Risk: Medical and Social Perspectives*. Boulder: Westview Press, str. 19-34.
- Jessor, R. (ed.) (1998). *New perspectives on Adolescent Risk Behaviour*. Los Angeles: Cambridge University Press, str. 1-9.
- Konzumiranje droga. (<http://www.dsz.hr>), 1.03.2008.
- Kuzman, M., Pejnović-Franelić, I., Pavić-Šimetin, I. (2004). Ponašanje u vezi sa zdravljem djece školske dobi. Rezultati istraživanja 2001/2002. *The Health Behaviour in School-aged Children*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 8, str. 42.
- Kuzman, M., Katalinić, D. (2004). Čimbenici rizika i ovisničko ponašanje u mladih. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
- Loše prehrambene navike. (<http://www.hcjz.hr>), 7.04. 2008.
- Ministarstvo za delo, družino in socialne zadeve (2006). *Analiza stanja*. Ljubljana: RSlovenija.
- Modić, M. (2002). Spolne navade Slovencev. *Mladina* 6.9. Dostupno na: www.mladina.si/tehdnik/200218/člqanek/sexanketa (8.09.2006).
- XXX (2006). *Nacionalna strategija za mlade, RH (2006-2012. godine)*. Zagreb: Vlada RH.
- OECD (2007). *Obrazovne politike za učenike u riziku i učenike s teškoćama u razvoju u jugoistočnoj Europi. Synthesis report and Chapter 3 Croatia in Education Policies for Students at Risk and those with Disabilities in South Eastern Europe*. Paris: OECD, str.15, 17, 25.
- Ovisnosti. (<http://www.prevenцијаavisnosti.hr/edukacija>), 4.03.2008.
- Pušenje duhana. (<http://www.hcjz.hr>; www.plivazdravlje.hr), 7.04.2008.
- Rana seksualna aktivnost. (<http://www.monitor.ba>), 22.03.2008.
- Rezultati raziskave o uporabi dovoljenih in prepovedanih drog med mladimi v Mestni občini Novo Mesto: *Mladi in droge v naši občini* (2007). Dostupno na: www.raziskave-o-uporabi-dovoljenih-in-prepovedanih-drog-med-mladimi-v-mestni-obcini-novo-mesto
- Rizična vožnja motornih vozila. (<http://www.policija.hr/mup.hr>), 4.02.2008.
- Tomić-Koludrović, I., Leburić, A. (2001). *Skeptična generacija. Životni stilovi mladih u Hrvatskoj*. Zagreb: A.G.M.
- Uzelac, S., Bouillet, D. (2007). *Osnove socijalne pedagogije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vrcelj, S., Zloković, J. (2006). Savjeti u self literaturi - časopisu za mlade. *Adivce found in self-help literature – a teeneage magazine. Ratschlage in der Selbsthilfeliteratur- einer Jugendzeitschrift. Pedagogijska istraživanja, znanstveni časopis, Školska knjiga* (Zagreb), (3), br.2. str. 171-180.
- Zloković, J. (2001). *Pedagoški aspekti rada učitelja sa zapuštenom djecom*. Neobjavljena doktorska disertacija, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za pedagogiju, str. 431-436.

- Zloković, J., Bilić, V. (2007). Starši zasvojenci – sozasvojenost otrok?. Addicted Parents – Co-addicted Children? Sodobna pedagogika, Spreminjanje didaktične podobe pouka in šole, Contemporary Pedagogy, (Ljubljana) 58 (124), br. 1, str. 176-187.
- Zloković, J., (2007). Partnerstvo roditelja i učitelja u ostvarivanju odgojne funkcije. Partnership of Parents and Teachers in Creating the Education Function. U: Zborniku radova, I. International conference from educators of boarding schools, Modeli vzgoje v globalni družbi, The models of education in global society. Ljubljana: Zavod za šolstvo RS, Ministarstvo šolstva, Društvo vzgojiteljev dijaških domov Slovenije, br. 1, str. 23-31.
- Žigon, D. (1998). Nedozvoljene droge. Ljubljana: Založba, Centar Marketing INT.

RISK BEHAVIOUR IN CHILDREN AND YOUNG PEOPLE

Jasminka Zloković and Sofija Vrcelj

Summary - *The aetiology of the problem and risk behaviour of children and young people is mostly investigated by generic or ecological models which consider the individual, community and social factors on a micro and macro level. This paper reveals the results of research on teachers' and educators' perceptions of the problem and risk behaviour of elementary and high schools students (polytoxicomania, binge drinking, hook-up culture, risk driving, etc.).*

The design of the sample was not random but consisted of 196 subjects made up of teachers and educators. The questionnaire was constructed so that the subjects could express their opinions on the forms and intensity of the risk and problem behaviour of students, the possible aetiology of the problems, the self-perception of the educational competence of the educators, cooperation with parents, and the teachers' perception of parents' competence. At the same time, the research investigated if any prevention programmes were available at primary level, and where they were implemented and evaluated.

Key words: *risk behaviour, drugs, binge drinking, hook-up culture, children, parents, teachers, primary prevention*